

Rozhovory
nad BIBLÍ

Jan Heller

*Na čem
mi záleží*

Rozhlasové
rozhovory
o biblických
textech
vedl s autorem
Petr Vaďura

Vyšehrad

Tato kniha vychází
s laskavým souhlasem
rozhlasových stanic

© Petr Vaďura, 2009

ISBN 978-80-7021-962-1

*Knihu věnuji Augustině Vernerové a Květě Plichtové –
dvěma přítelkyním a věrným posluchačkám,
které pořady Jana Hellera milovaly a čerpaly z nich duchovní posilu.*

Petr Vařura

Obsah

Ranní slova

Klatí a požehnaní	13
Elijáš a vdova ze Sarepty	20
Zlomení lidské pýchy	28
Zákoníci a zrod radosti	35
Intimní vztah s Bohem	40
Pastýř	46
Zápas s temnými silami	52
Hospodinův triumf	58
Působení Ducha svatého	65
Boží moudrost	70
Falešná cesta náboženství	75
S Mesiášem přijde změna	81
Spása	89
Hospodinův služebník	95
Oběť za nás	101
Davidovský král	108
Podobenství o stromu	114
Nevěra a odpadnutí	120
Odhalení Božího srdce	126
Potěšení odsouzených	132
Prvotní církev	138

Ostatní rozhovory nad biblí

Lotovy dcery	147
Dína	150
Rachab	154
Elijáš v Sareptě	163
Elijáš na Karmelu	174
Elijáš na Chorébu	185
Zacharjáš 1	192
Zacharjáš 2	204

Biblická témata

Ochrana životního prostředí	213
Je Starý zákon krutý?	217
O bibli	221
O kořenech	227
Maria	233
Dary a dárky	243
Jak vznikla bible	245
Duše	257
Kralický a ekumenický překlad bible	263

Různé

Jak číst bibli	277
Jak se nebrat příliš vážně	299
Na čem mi záleží	304
Ediční poznámka	315

Ranní slova

Klatí a požehnaní

Exodus 17,8 – 16

Tu přitáhl Amálek, aby v Refídimu bojoval s Izraelem. Mojžíš rozkázal Jozuovi: „Vyber nám muže a vyjdi do boje proti Amálekovi. Já se zítřa postavím na vrchol pahorku s Hospodinovou holí v ruce.“ Jozue učinil, jak mu Mojžíš rozkázal, a dal se s Amálekem do boje. Mojžíš, Áron a Chúr vystoupili na vrchol pahorku. Dokud Mojžíš držel ruku nahoře, vítězil Izrael, když ruku spustil, vítězil Amálek. Když Mojžíšovi umdlěvaly ruce, vzali kámen a podložili jej pod Mojžíše, aby se na něj posadil. Áron a Chúr, každý z jedné strany, mu podpírali ruce, takže vytrval s rukama nahoře až do západu slunce. I porazil Jozue Amáleka a jeho lid ostřím meče.

Hospodin řekl Mojžíšovi: „Zapiš na památku do knihy a předej Jozuovi, že zcela vymažu zpod nebes památku na Amáleka.“ I vybudoval Mojžíš oltář a pojmenoval jej: „Hospodin je má korouhev.“ Řekl totiž: „Je vztažena ruka nad Hospodinovým trůnem. Hospodin vyhlašuje boj proti Amálekovi do posledního pokolení.“

„Je mezi námi Hospodin nebo není?“ Těmito pochybovačnými slovy končí předchozí perikopa knihy Exodus, na kterou navazuje scéna líčící boj Izraelců s Amálekem. Pane profesore, ve své knize *Obtížné oddíly knih Mojžíšových* jste napsal, že tento boj je modelovým příběhem, ovšem o jeho kontextu jste se moc nezmínil. Je důležité, že tak závažný boj navazuje na scénu velkého reptání Izraele?

Jistě, je to důležité a měl jsem to zdůraznit. Nerozvedl jsem to proto, že jsem se nechal vtáhnout do problémů vylíčených v textu samém. Z kontextu vyprávění se ale skutečně dozvídáme, že když člověk začne pochybovat a reptat, uprostraní tím místo silám, nad kterými se nedá vítězit jinak, leč požehnáním.

V závěru vyprávění říká Hospodin Mojžíšovi: „Zapiš na památku do knihy a předej Jozuovi, že zcela vymažu zpod nebes památku na Amáleka.“ To přece není obvyklý závěr biblického příběhu.

Svědčí však o důležitosti celého vyprávění. Navíc je zřejmé, že se jedná o příběh velice starý, který ještě předpokládá jakoby zhmotnělé náboženské představy.

Máte na mysli skutečnost, že Izrael vítězí, má-li Mojžíš zvednuté ruce?

Ano. Mojžíš musí žehnat, neboť z jeho žehnajících rukou prýští vnitřní duchovní síla, která dodává izraelskému vojsku převahu.

Možná proto se v závěru mluví i o Boží ruce: *I vybudoval Mojžíš oltář a pojmenoval jej: „Hospodin je má korouhev.“ Řekl totiž: „Je vztažena ruka nad Hospodinovým trínem.“*

Síla Mojžíšových žehnajících rukou je zde jakoby zkoncentrována do znamení ruky. To známe i z mimobiblické historie: Římané měli ve vojsku na tyčích znamení, podle něhož se jmenoval i příslušný útvar Manipulus (*manus* je ruka). Nositel žerdi, na níž toto znamení bylo připevněno, jím dával pokyn, jakým směrem se má útočit. Jednalo se tedy o znamení signalizační. Zde si podobně můžeme ruku Hospodinovu představit jako ruku na žerdi, která zpřítomňuje Boží žehnající sílu. Všichni, kdo přijdou před Hospodinův oltář, u něj prožívají (vlastně mohou, či spíše měli by prožívat) něco podobného tomu, co prožíval Izrael pod žehnajícíma rukama Mojžíšovými. Možná si vzpomenete na miniatury biblických obrázků, na kterých ční z oblaků ruka. Je to Hospodinova ruka, která tím, že žehná, zachraňuje. V hebrejštině se používá slova ruka k vyjádření moci. Řekneme-li tedy, že jsme v Božích rukou, nemyslíme tím, že by Hospodin měl ruce, říkáme tím ale, že všechno zlo je pod Boží mocí. V této staré době, o níž dnes přemýšlíme, se toto ujištění Izraeli zjevuje skrze žehnající ruce Mojžíšovy.

„Hospodin vyhláší boj proti Amálekově do posledního pokolení.“
Není to příliš tvrdý soud? Jak je možné, že je právě tento národ poznamenaný natolik, že musí být úplně vyhlazen?

Při hledání odpovědí na tyto závažné otázky musíme zjistit, kdo to vlastně Amálek je. Začneme od historie: všechny literární

zmínky na celém světě jsou ohlasem Starého zákona. Jinými slovy: ve Starém Orientě není jediný doklad o historické existenci Amáleka mimo bibli.

U ostatních národů tyto doklady máme?

Jistě – o Chetitech, Aramejcích či Kenaancích máme celou literaturu. V bibli je samozřejmě zmíněno i několik kmenů, které byly tak ojedinělé a málo významné, že je prameny také nezmiňují. To nás ovšem vzhledem k jejich bezvýznamnosti ani nepřekvapuje.

Amálek se však v bibli vyskytuje poměrně často, čili jej jako bezvýznamný kmen označit nemůžeme.

Nemůžeme, to je pravda. Musíme si ovšem dát dobrý pozor, abychom nepodlehli pokušení ztotožnit jej snadno a rychle s nějakou známou historicko-etnickou veličinou. Amálekovský je totiž někdo především proto, že má amálekovskou víru a amálekovský životní postoj, přestože je původem třeba Kenaanec nebo Chetec. To už je pak jedno. Amálek je totiž – řeknu to ostře – konfese.

Co znamená jeho jméno?

To není náhodné jméno. Pozůstává ze čtyř souhlásek, přestože hebrejšтина má kořeny slov nebo lexémy složené ze tří souhlásek. Ty čtyři souhlásky jsou: a (v hebrejštině souhláska *ajin*), m, l, k. Co to znamená? Že se nejedná o jméno hebrejského původu. Podrobněji jsem se touto problematikou zabýval ve svém Slovníku biblických jmen, takže rozluštění zde pouze naznačím. Jméno Amálek můžeme totiž rozložit na dvě části, z nichž první – „*Amal*“ – znamená nesnáze či obtíže. Pak by jméno Amálek označovalo kmen, který dělá obtíže. Ale ani to náslovné písmeno *ajin*, ani to koncové písmeno *qov* nemůže být druhotné, protože to jsou souhlásky, které nejsou v hebrejštině nikdy příponami nebo předponami (nejsou to morfémy). Druhotné by snad mohlo díky disimilaci být písmeno l („*lamed*“). To znamená, že kořen, který tu pak nacházíme, je emek. Toto slovo známe – je to běžný výraz označující údolí, úžlabinu nebo hlubinu. Na několika místech v bibli je tak nazváno údolí, které nemá se zeměpisem moc společného. Je to

jakýsi zářez do nitra země, snad až do podsvětí, odkud pak může vylézt i podsvětní příšera – Amálek. Jak takovým bytostem říkat? Hlubináři? To je příliš slušné. Podsvětníci? To zase není hezké. Ať je ale nazveme jakkoli, jméno Amálek vždy páchne. Všude, kde se s ním v Písmu setkáváme, Amálek Izraeli škodí, a to pouze proto, že Izrael je Izraelem. Objevuje se tehdy, když Izraelci podléhají pokušením, pochybují a jsou nevěrní. Čteme o nich proto třeba v knize Soudců, která líčí neradostné poměry v době předkrálovské. Nejzávažnějším příběhem, který bible v souvislosti s Amálekem vypráví, je příhoda se Saulem z 15. kapitoly První knihy Samuelovy.

Tenkrát měl Saul za úkol Amáleka porazit a úplně jej zničit.

Ano, ale ne z pomsty nebo v hněvu. Bible totiž některé skutečnosti označuje specifickým hebrejským termínem *cherem*, který označuje, že něco propadlo cele a bezzbytku Bohu.

Ekumenický překlad bible označuje tyto věci či lidi jako klaté.

Ano. Tento termín se používá u všeho, co patří Hospodinu, např. prvotiny. Prvorozené zvíře, prvotina úrody, to vše je Hospodinovo. Bohu se odevzdávala i prvorozená mláďata zvířat, která se nesměla obětovat (třeba osel). Z takového zvířete se nesměla vylít krev, proto se mu zlomil vaz, a tím se Bohu odevzdalo. Klaté bylo ale také např. Jericho, které jako prvotina zaslíbené země muselo být odevzdáno Bohu. Klaté tudíž bylo vše, co z Jericha pocházelo. Jiným modelovým nositelem klatby byl právě Amálek.

Kráľ Saul měl zničit celý národ včetně dobytka. Jenomže on to neudělal a nechal naživu vedle dobytka i krále Agaga. S tímto jménem se setkáváme v bibli častěji – třeba zavilý nepřítel Židů z knihy Ester byl Agagovec.

A vzpomeňte na Góga a Magóga z knihy Ezechiele proroka a z 20. kapitoly Apokalypsy – to je totéž jméno, takže ještě ve Zjevení Janově se objevuje připomínka Amáleka v označení posledního eschatologického nepřítele. Co vlastně vyvedl Saul? Chce obětovat to, co měl jako klaté odevzdat Hospodinu. Jenomže zde

se jednalo – obrazně řečeno – o všechny možné pověry, čarování, pohanské kultury a zákeřnou nenávisť. To vše mělo být ale na základě Hospodinových instrukcí odloženo a zničeno. A Saul to chce obětovat! To se přece nesmí – když je něco klaté, nemohu to dovléci na oltář Hospodinu. Proto byla Saulova výmluva, že chtěl Amálekův dobytek obětovat, hroznou urážkou Boží. Není divu, že ho Samuel velmi hrubě okřikl: „Mlč!“

Mohu to tedy říci tak, že Amálek není národ, nýbrž modelový postoj, za kterým stojí zosobněné zlo?

Ano, stále se vrací a vládne nad ním eschatologický nepřítel – Antikrist. Pučí všude tam, kde se člověk otevírá mocnostem přicházejícím z hlubin. Nad nimi nelze zvítězit silou zbraní, ale jedině mocí požehnání. I nám je určen boj proti Amálekovi – nejen proti tomu venku, ale i proti tomu uvnitř nás. Všechna amalekovština, která v nás bublá, musí být vykořeněna. Při tom máme ale jednu velkou jistotu: žehnající Hospodinova ruka je nad námi.

Pane profesore, používáte slova žehnat, žehnající. Co vlastně znamenají?

Žehnat je totéž co dobrořečit. Latina má pro to obojí jeden výraz: *benedicere*. *Bene* je dobře a *dicere* znamená „říkat dobře“. Žehnat tedy znamená druhému přát, aby mu bylo dobře, a také toto dobro přivolávat a působit. Původní význam slovesa žehnat (hebrejsky *barak*) znamená vybavit životní silou, a to (v těchto starých vrstvách) jak fyzickou, tak duchovní. Když někomu (třeba Abrahamovi) Pán Bůh požehná, znamená to pro něj dostatek úrody, dobytka a – potomstva. To ovšem právě u Abrahama nepřicházelo, proto byl celý jeho život zápasem o to, aby Boží požehnání bylo úplné – tedy i na dětech. To naopak splnil Hospodin Jákobovi, kterému požehnal i na potomstvu, takže se mu narodilo dvanáct synů. Už staří Izraelci ale věděli, že všechno vnější musí být zakotveno vnitřně. Ztracený a zavržený tedy nemusí být ani chudák, kterému chybí jak děti, tak majetek. „*Raduj se neplodná, budeš mít synů víc, než ta, která plodí,*“ povzbuzuje prorok. Proč? Protože se bude jednat o duchovní syny. Nejzávažnější v životě je tedy

rozmnožení vnitřních duchovních sil. Určitě je krásné, když někomu Pán Bůh požehná, on má zdravé děti, pěknou rodinu a práci, která ho těší a uživí. Když však má k tomu ještě v srdci víru, pokoj, naději a lásku, pak teprve může říci, že získal od Pána Boha to pravé. Zajímavé je, že hebrejské slůvko *beráká* (požehnání) souvisí s názvem pro kolenou. Jako by nám samotný jazyk chtěl naznačit, že požehnání lze přijímat v podstatě jen na kolenou (myslím to teď hluboce vnitřně), ne když jsme rozmáchlí.

Pane profesore, v některých biblických textech se můžeme dočíst, že člověk žehná Hospodinu. Jak to lze sladit s tím, co zde říkáte?

Ano, to tam skutečně stojí, máte pravdu. Vysvětlení nalezneme, zamyslíme-li se nad dobou, v níž podobné texty vznikaly. Mimo Hospodina byla i v Izraeli uctívána řada bohů. Aby tito bohové měli dost sil a byli schopni rozmnožit život, snažili se je jejich ctitelé vybavit potřebnou silou. Jak? Oběťmi. Skrze dým obětí, který je jakoby jejich destilací, přecházela síla zabitých zvířat do oněch bohů, takže oni ji pak svým ctitelům mohli vracet ve svém požehnání. Žehnat bohu znamenalo tedy dotyčného bůžka vyzbrojovat silou. Izrael má však Boha, který nepotřebuje, aby mu člověk cokoliv dodával. Takový Bůh znamená konec vši magie. Dobrořečit a žehnat Bohu znamená tedy pouze otevřít se všem jeho darům, děkovat za ně a přijímat je. Jinými slovy to znamená vstupovat s ním do těsného vztahu, ve kterém se mu odevzdávám, zatímco on mne vybavuje vším, co nazýváme požehnáním.

Jestliže je požehnání schopnost vstupovat do osobního a opravdového vztahu s Hospodinem, proč musel v boji s Amálekem držet Mojžíš ruce nahoře? Zní to až pohádkově: když měl ruce nahoře, Izraelci vítězili, jakmile mu poklesly, začali prohrávat.

Ovšem nezapomeňte, že tenkrát všechna ta gesta (zvednutí ruce, pokleknutí na kolena a tak dále) byla náhražkou slov. Jednalo se tedy o tehdy srozumitelný způsob komunikace. Teprve druhotně došlo k tomu, že tento nástroj komunikace začal být chápán magicky. Dám vám příklad: dva lidé obětují beránka

v chrámě. Jeden z nich řekne: „Podívej se, Pane Bože, já jsem si tě předplatil, takže ty teď musíš být ke mně přívětivý, protože jsem ti dal tohle všimné.“ Přístup druhého člověka je ale úplně opačný: „Pane Bože, děkuji ti za všechno, co jsem dostal. A tak jako ti tady odevzdávám ovečku, stejně ti odevzdávám své srdce.“ U prvního se jedná o zjevnou manipulaci, která je základem magie. Ten druhý nijak nekalkuluje a odevzdává prostřednictvím oběti sebe. Ne tedy úkon sám – oběť, zdvižené či sepjaté ruce, pokleknutí či cokoli jiného – nýbrž přístup k tomuto úkonu vytváří jeho hodnotu. V Novém zákoně Pán Ježíš přeci několikrát zdůrazňuje, že záleží na tom, s jakým úmyslem náboženské úkony děláme. Nechceme se jejich prostřednictvím zmocňovat těch sil, které jsou Boží? Nechceme se tlačit na Boží místo? Vzpomeňte na hadova slova z Genesis 3: „*Budete jako bohové...*“ Anebo se naopak Pánu odevzdáváme tím, že sami vstupujeme do oběti, a navenek to vyjadřujeme pokleknutím či zdviženýma rukama? Vstupováním do oběti myslím samozřejmě – a bude to znít trochu katolicky, ale já to stejně řeknu – na eucharistii. Řeknu to zkratkou (vzatou z Lukášova evangelia): dva učedníci po Kristově popravě smutně putují do Emauz. Připojí se k nim Ježíš, ale oni ho nepoznají. Prožrou až ve chvíli, kdy jim láme chléb. Proč? Poněvadž takto lámal chléb při své poslední večeři, kdy mluvil o lámání svého těla. A snad i v tuto chvíli v Emauzích ti dva poznali, že se jim Ježíš i zde v tomto chlebu dává celý. Pokud se Pánu Bohu tím, s čím k němu přicházíme, vnitřně celí odevzdáváme, nejsme v magii. Jestliže ho ale chceme mít za to na šňůrce, pomocí níž si ho budeme přitahovat podle svého, pak je to zlé.

Když si představuji Mojžíšovo gesto zvednutých rukou, nemohu nemyslet na Ježíše na kříži. Tam mu však nikdo ruce nedržel; ty ruce byly přibity ke dřevu kříže, aby mohl být Amálek jednou provždy poražen.

Ano, to jste krásně spojil dohromady – a platí to. Ukřížovaný v osobních mukách rozpíná náruč všem, kteří se k němu obracejí.

Elijáš a vdova ze Sarepty

První kniha Královská 17,8 – 16

I stalo se k němu slovo Hospodinovo: Vstaň a jdi do Sarepty, jež je u Sidónu, a usad se tam. Hle, přikázal jsem tam jedné vdově, aby tě opatrovala potravou. Vstal tedy a šel do Sarepty. Přišel ke vchodu do města, a hle, jedna vdova tam sbírá dříví. Zavolal na ni: „Naber mi prosím trochu vody do nádoby, abych se napil.“ Když ji šla nabrat, zavolal na ni: „Vezmi pro mě prosím s sebou skývu chleba.“ Řekla: „Jakože živ je Hospodin, tvůj Bůh, nemám nic upečeno, mám ve džbánu jen hrst mouky a v láhvi trochu oleje. Hle, sbírám trochu dříví. Pak to půjdu připravit pro sebe a svého syna. Najíme se a zemřeme.“ Elijáš jí řekl: „Neboj se. Jdi a udělej, co jsi řekla. Jen mi z toho nejdřív připrav malý podpopelný chléb a přines mi jej. Potom připravíš jídlo pro sebe a svého syna, neboť toto praví Hospodin, Bůh Izraele: „Mouka ve džbánu neubude a olej v láhvi nedojde až do dne, kdy dá Hospodin zemi déšť.“ Šla a udělala, jak Elijáš řekl, a měla co jíst po mnoho dní ona i on i její dům. Mouka ve džbánu neubývala a olej v láhvi nedocházel podle slova Hospodinova, které ohlásil skrze Elijáše.

Kdo byl prorok Elijáš?

Elijáš je možná nejvýznamnější ze starozákonních předpísaných proroků. V bibli jsou proroci, po kterých jsou pojmenovány knihy (Jeremjáš, Izajáš, Ezechiel. Amos a další), nicméně my známe řadu proroků z Judska i severního Izraele ze staršího období, od kterých se žádné přímé texty nedochovaly. Známe však vyprávění o jejich skutcích. Nejvýznamnější z nich je právě Elijáš. A to neříkám jen tak podle svého odhadu – vzpomeňte na scénu, která se v evangeliích označuje názvem Proměnění na hoře. Tam se Ježíšovi ukázal Mojžíš jako představitel zákona a Elijáš jako představitel proroků.

Co znamená slovo prorok?

Slůvko prorok (hebrejsky *nabí*) má akademické pozadí a mohli bychom ho možná ne zcela přesně přeložit slovem mluvčí. Podobnou funkci měli proroci i mimo Izrael. Proroka jako toho, kdo

vyřizuje jinak nejasnou vůli boží, měli ve svém náboženství i Řekové. Titulem *profet* byli např. označeni také kněží, kteří naslouchali nesrozumitelným výkřikům Pýthie a dělali z nich jakési srozumitelné věštby dodávané žadatelům.

Kdo byl ale prorok v Izraeli?

Mezi izraelským a pohanským prorokem je jeden velký rozdíl: u pohanů jsou iniciativní lidé, kteří se na něco ptají a něco chtějí po bozích vědět. U izraelského proroka (a pro Elijáše to platí dvojnásob) je oproti tomu iniciativa zcela na straně Boží. Proto přichází Elijáš nejen neobjednán, ale i nevitán. To se týká jak krále Achaba, kterého rozzuří, když mu předpoví sucho, tak vdovy v Sareptě, která vůbec není potěšena tím, že ji žádá o jídlo.

O Elijášovi Tišbejském se dovídáme, že pocházel z přistěhovalců gileádských. Co to znamená?

Gileád je oblast severně od Zajordání. Toto jméno je zvláštní. Jeho význam je dán dvěma slovy, z nichž je sestaveno: *gal* je buďto okruh, nebo kupa kamení; *ét* je svědek. Snad to jméno označovalo kupu kamení, u které Lábán s Jákobem uzavřeli smlouvu. V každém případě to jméno samo tradici smlouvy připomíná, což je významné právě v Izraeli, který se svým pokukováním po Baalovi stává Hospodinu nevěrným. Jméno *Tišbí* může označovat místo, odkud Elijáš přicházel, ale současně se v něm ukrývá i termín označující přistěhovalce (hebrejsky *tošab*). Přistěhovalce je někdo, kdo nepochází z Izraele a v Izraeli pouze užívá určité ochrany. Je proto možné, i když to nemůžeme říci úplně jistě, že Elijáš je přistěhovalce pocházející ze severního Zajordání. Navzdory tomu se ho Hospodin ujal takovým způsobem, až zahanboval mnohé nevěrné Izraelce. Je zde jakoby protiklad: krále Achaba, který má svým kralováním zobrazovat Boží vůli a přitom je to modlář, a Elijáše, který ač byl cizinec, Boží vůli vyplnil a byl ji schopen nést.

Proč Hospodin Elijáše po vyhlášení soudu nad severním Izraelem posílá do ciziny, do Sidonu?

Protože jej asi chce chránit. Elijáš vynesl kletbu, kterou bylo možno (podle tehdejších představ) odvolat jedině tak, že chytí toho, kdo ji vyřkl, a přiměli jej, aby ji odvolal. Kletbu bylo možno zrušit také zabitím toho, kdo ji pronesl. Pak tato kletba jakoby už dál neplatila. Bylo tedy zřejmé, že se Achab pokusí Elijáše zabít. Aby bylo všem jasné, že kletba stále platí, musel tedy prorok zůstat naživu, být v cizině. Hospodin mu proto nejprve obstarává úkryt u potoka Kerít, což je někde poblíž Jordánu, a když potom potok vyschl, posílá ho do exilu v Sareptě. Je to trochu paradoxní, protože Sarepta bylo jedno z měst ve Fénicii, odkud pocházela největší Elijášova protivnice, královna Jezábel. Když ho tedy Hospodin poslal do Sarepty, jako by ho poslal pod svícen, kde bude největší tma. Sarepta, pravda, nepatřila k nejvýznamnějším fénickým centrům, důležitější byly Týrus a Sidon, ovšem leccos o ní prozrazuje její název. Jméno Sarepta znamená barvírna. Jak známo, Fénicie byla proslavená barvením rudých nachových látek a Sarepta byla zřejmě jedním z center tohoto exkluzivního podnikání.

Jaké bylo ve Fénicii náboženství – souviselo nějak s izraelským?

Zajisté. V podstatě se jedná o jeden systém, kterému někdy říkáme starokenaanský nebo kananejský. Byl rozšířen v oblasti od severního Ugaritu až do země Izrael. Podstatou tohoto systému je uctívání vegetativního božstva, které na podzim v době dešťů dává déšť. Hlavní bůh se v tomto systému jmenuje v různých oblastech různě. Jeho nejběžnější jméno je Baal, ale například v některých fénických městech byl uctíván jako Adonis, zatímco v královských městech byl uctíván jako Melkart. *Mel-* souvisí s označením pro krále (*melech*), *kart* je fénicky město. Doslovně tedy toto jméno znamená „král města“. Stejně božstvo můžeme najít třeba i ve starověkém Kartágu.

Jenomže v našem vyprávění žádný z těch bohů nefunguje, protože sucho, které předpověděl Elijáš v Izraeli, zasáhlo i Sidon.

Ano, a to je právě velmi důležité. Oni totiž očekávali déšť – a tedy i život – odněkud, odkud prostě nepřichází. Nejsme ale i my

stejní? Nečekáme i my na ten vnitřní oživující déšť někde, kde se ho dočkat nemůžeme? Jak často spoléháme na falešné zdroje vláhy tak dlouho, až docela vyprahneme? Tady však Elijáš říká: „Ten déšť přijde, až dá Hospodin.“

Na scéně se objevuje vdova, kterou doslova nastrčil Elijášovi do cesty Hospodin. Vdova ve starověku patřila k nejhroženějším lidem, natož vdova s dítětem a v době hladomoru.

Zajisté. Vdova je dokonce v celém Písmu, zvláště v některých statích Starého zákona, uváděna jako příklad osoby, které chybí plná občanská práva. Ta měl ve starém Orientě a dokonce i v Izraeli v rámci tehdy převládajícího patriarchálního systému pouze svobodný muž. Neměl je otrok, neměla je žena a neměly je děti. Žena byla buďto pod ochranou otce, nebo pod ochranou manžela, případně pod ochranou svého nejstaršího syna. Pokud ale byla sama či s nedospělými dětmi, byla vydána napospas křivdám – vzpomeňme na Noemi a Rút. Proto se často Izraelci, když se jim zdá, že je Hospodin daleko nebo že umřel, připodobňují k vdově, která už jenom oplakává všechno, co ztratila. Vdova se v našem vyprávění objevuje na scéně ve chvíli, kdy sucho a hlad jasně dokazují, že Baal nefunguje. A jí to začíná být zřejmé, proto bude také později hotova přísahat ne při Baalovi, ale při Hospodinu.

Kontakt Hospodinova vyznavače s pohankou byl něčím nepředstavitelným, natož když od ní přijímá jídlo a přístřeší. Je v tom tedy záměr?

Ano, a není to jediný případ zachycený v Písmu. Máme např. krásné období v Novém zákoně: Ježíš žádá o vodu Samaritánku, dokáže mluvit a jednat se syrofénickou ženou. Označení Syroféničanka bylo něco jako civilní pojmenování. Nábožensky to však byla kenaanka. Přesto se obrací v prosbě o uzdravení své dcery k Ježíši, u kterého také nakonec nalezne milost. Sám Ježíš do pohanských končin vstupoval, snad jakoby v předjímce toho, jak budou vyslání vstříc pohanům jeho apoštolové.

Elijáš tedy nebyl v zajetí předsudků a byl připraven dělat vše, co po něm Hospodin bude chtít.

Na rozdíl třeba od Jonáše, který takto připraven nebyl. Já v tom zase vidím jakoby signál pro nás. Mně se totiž zdá, že misie, při níž chytáme lidi za límec a snažíme se s nimi cloumat, je většinou málo účinná. Bývají výjimky, ale já přesto vidím náš úkol hlavně v tom, abychom si všímali těch, kdo jsou v nouzi, abychom do jejich nouze vnitřně sestupovali a byli jim příkladem toho, že ani v této nouzi nejsou sami, protože (řčeno novozákonní terminologií) Kristus Pán prochází každou nouzí s nimi. Ve Starém zákoně je Hospodin, pochopitelně, ztělesněn prorokem.

Navzdory tomu, že náš příběh zní skoro pohádkově, má v sobě veliký náboj. Dokonce tak veliký, že když ho svým nepřátelům připomněl sám Ježíš v Novém Zákoně, nesmírně je to rozlítlo. Co je tedy jádrem celé té události, která se nám zde podává?

Mohlo by se říci, že je to oběť, ačkoli se tam toto slůvko vůbec nevyskytuje. Obětuje se žena – vždyť ona sama nemá co jíst a Elijáš jí přesto říká: „*Připrav nejdřív maličký chléb pro mne a pak teprve pro sebe a svého syna.*“ A ona to jde udělat! Láska je tam, kde druhému dávám přednost před sebou. A platí to jak pro lásku k Bohu, tak pro lásku k bližnímu. Milujícímu Boha je důležitější dělat to, co se líbí Pánu Bohu, než to, co se líbí jemu samému. Milujícímu bližního je důležitější právě ten bližní se svým trápením. Křesťanský pověděno, takový člověk stojí – ať už to ví nebo ne – vnitřně a skrytě po boku Pána Ježíše Krista. Vdova rozpoznala, že její náboženství k ničemu není a že vede jen k smrti. A právě v tom okamžiku, kdy přijala tohle vyznání, jako by překročila ze strany kenaanské, ve které dosud byla zaklíněna, k Elijášovi a k Hospodinu.

Nápadné je to především ve slovech: „*Jakože živ je Hospodin, tvůj Bůh...*“ To je přece vyznání!

A nejen to, je to formule přísahy. V kenaanských liturgických textech máme doloženo, že lidé přísahali slovy: „Živ je Baal!“ Bylo to míněno tak, že Baal konečně utekl ze zajetí boha smrti Móta,

a proto zase začíná padat dešťíček a vrací se život. „Živ jest Baal!“ byl centrální liturgický výkřik při Baalových oslavách na začátku doby dešťů, tedy v době, kdy tyto hlavní oslavy probíhaly. Když tedy vdova řekne: „Živ jest Hospodin,“ znamená to, že udělala veliký krok směrem k Hospodinu. Mějme i my na paměti, že Hospodin je živ a to právě tehdy, kdy kolem nás a dokonce i v nás je dosud mrtvo. Jakmile však poslechneme jeho výzvu k lásce, začne náhle z nás i do nás prýštit nekonečná láska.

Pane profesore, zázrak se zde odehrál kolem mouky a oleje. Proč to byla zrovna mouka a zrovna olej?

Možná že zde chce Písmo naznačit symboliku. U mouky je symbolika jasná: souvisí s obilím, těstem a chlebem. Na konci této řady je v Novém zákoně chléb Večeře Páně. Olej byl ve staré době především nástrojem pomazávání. Pomazání byli králové i kněží a ojedinele dokonce i proroci, když byli uváděni do úřadu. Olej označuje poznamenání a úkol. Při plnění tohoto úkolu pak jde hlavně o lásku, ve které se otevírám tomu druhému tak, že mě to může stát málem i život.

Příběh zachycuje princip, který se zdá být pro Hospodina příznačný: navzdory tomu, že je něco bráno z určitého množství, zásoba se netenčí. To asi není náhoda, že?

Ne, to skutečně je paradigma. Jinde ve Starém zákoně máme vylíčeno, jak donesli Elišovi ječné chleby, kterých navzdory tomu, že je rozdával, neubývalo, takže vystačily pro mnohé. V čem to je? V oblasti materiální platí, že pokud se my lidé, ačkoli jsme hltavci, umíme ve chvíli opravdové nouze rozdělit s tím málem, co máme, s druhými, přežijeme všichni. Ale ještě v hlubším smyslu – a do toho musíme dostoupit – jde o to, že lásky přibývá, čím víc ji rozdáváme. Ovšem pozor, nejedná se o pohádku Hrnečku vař, ve které by byl laciný návod k lenošení a nicnedělání. Vždy to stojí velké úsilí a je to boj se sebou samým. Nakonec je ale sám dárce obdarován: díky vdovinu postojí se skrze ni může projevit Boží láska, načež ona sama jakoby přestává být vdovou a stává se ženou natolik užitečnou, že jejíma rukama prochází život.

Ježíš připomíná tento příběh jako modelový příklad víry. A takovou víru neměl v Izraeli nikdo jiný. Stejně tak připomíná i syrského vojevůdce Naamána. V čem ale vlastně tato víra spočívala?

Možná tato žena rozpoznala, že systém, v němž byla dřív uvězněna, vede ke smrti. Naamán to rozpoznal také. Většina lidí kolem nás to však nerozpoznává, a proto se trápí: hladem, zoufalstvím, pocity méněcennosti, všelijakou neschopností a tak dále. Ale ta žena poznala, že konec je blízko. A když člověk přizná, ba přijme svou konečnost, začnou se s ním mnohdy dít veliké věci. Tato žena to – stejně jako Naamán – přijala. Vidíme to z jejích slov: „*Najíme se a zemřeme.*“ Pokusím-li se opět tento princip najít i v Novém zákoně, mohu si povšimnout slov apoštola Pavla o tom, jak je potřeba, aby starý věk a starý člověk v nás umřel, a tím dal prostor tomu novému. Mohu ale připomenout i slova Pána Ježíše z Janova evangelia: „*Amen, amen, pravím vám, jestliže pšeničné zrna nepadne do země a nezemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek.*“ Tato žena (stejně jako Naamán) jakoby prochází smrtí v duchovním slova smyslu. Jenom díky této zkušenosti však mohou být proudy lásky náhle otevřeny.

Pro židovské vůdce, kteří Ježíši naslouchali, bylo ale nepřijatelné, že by žena cizinka, pohanka, měla být hodnocena výše nežli Izraelita. Jejich ideologie to prostě nepřipouštěla.

Zajisté. Ale právě v tom je tato žena příkladem všech, kteří přijdou ze všech stran a budou se – jak to obrazně říká prorok – ptát na Sijón. Je to však třeba přeci jen vyvážit, protože jak v díle stvoření, tak v duchovním životě, jsou vždy dvě stránky. Tou první je oddělování: Pán Bůh odděluje tmu od světla, moře od souše a tak dál. Jako by i nám tím bylo řečeno, že musíme svůj život nejprve vnitřně strukturovat. S tím souvisí i oddělení Božího lidu od pohanů, které tak leželo na srdci židovským náboženským autoritám Ježíšovy doby a nakonec i apoštolu Pavlovi v Novém zákoně, který také vybízí křesťany, aby se od tohoto zlého světa oddělili. Boží lid však dělá po celá staletí tu ohavnost, že z pozice tohoto vnitřního odřeknutí zlého začne lidi soudit. Ono to ale má fungovat přesně opačně: odřeknutí zlého nám má pomoci rozevřít náruč a při-

jmout do ní všechny žíznavé, hladovějící a vposledku všechny ty, kteří vědí, že se řítí ke smrti. A to je druhá stránka Božího díla. Stále musím myslet na Krista na kříži, který je pravým ztělesněním tohoto přijímajícího postoje (a to se teď skutečně nesnažím vykládat text snadno a rychle na Pána Ježíše, přestože cítím, jak mi Kristem voní.)

Snad proto Ježíš tento příběh farizeům a zákoníkům připomíná...

A oni se nad ním pohoršili... Ale pozor: ti pohoršení farizeové a zákoníci, to nejsou ti druzí, ale to je pohoršená část nás samých, která si chtěla přijít na své a hledala jakýkoli stupínek, ze kterého bychom mohli na ty druhé hledět alespoň trošičku spatra. Ty dvě výše zmíněné stránky Božího díla jsou vylíčeny už ve Starém zákoně. Když se vracel lid z babylonského zajetí, museli v něm být lidé, kteří pracovali na oddělení Izraele od ostatních národů – byli to Ezdráš a Nehemjáš. Zároveň však bylo třeba v Izraeli slyšet zvěst, s níž přichází kniha Jonáš: „Vyjděte vstříc pohanům!“

A jak je tomu dnes? Který přístup bychom měli mít v církvi nejvíc na zřeteli – oddělení a jasné vymezení věřících od nevěřících, nebo spíš tu otevřenou náruč pro všechny hledající a bolavé?

Dnes je stále zřejmější, jak jsou hranice mezi věřícími a nevěřícími relativní. Vždy totiž znovu záleží na tom, jak kdo k Bohu přichází a s kým – s Kristem, nebo se sebou? Formální hlediska (příslušnost k církvi, náboženské úkony či slovník) jsou zde ale zcela jistě až na posledním místě. Mám-li odpovědět na vaši otázku, pak spíše ta otevřená náruč. A v tom je pak největší útěcha – pro všechny, ale nejvíc pro ty, kteří hladoví a žízní stejně jako ona syrofénická žena.

Zlomení lidské pýchy

2. Královská 5,1–14

Naamán, velitel vojska aramejského krále, byl u svého pána ve veliké vážnosti a oblíbě, protože skrze něho dal Hospodin Aramejcům vítězství. Tento muž, udatný bohatýř; byl postižen malomocenstvím. Jednou vyrazily z Aramu hordy a zajaly v izraelské zemi malé děvčátko. To sloužilo Naamánově ženě. Řeklo své paní: „Kdyby se můj pán dostal k proroku, který je v Samaří, ten by ho jistě malomocenství zbavil.“ Naamán to šel oznámit svému pánu: „Tak a tak mluvilo to děvče z izraelské země.“ Aramejský král řekl: „Vyprav se tam a já pošlu izraelskému králi dopis.“ I šel. Vzal s sebou deset talentů stříbra a šest tisíc šekelů zlata a desaterý sváteční šaty. Izraelskému králi přinesl dopis: „Jakmile ti dojde tento dopis, s nímž jsem ti poslal svého služebníka Naamána, zbav ho malomocenství.“ Když izraelský král dopis přečetl, roztrhl své roucho a řekl: „Jsem snad Bůh, abych rozdával smrt nebo život, že ke mně posílá někoho, abych ho zbavil malomocenství? Jen uvažte a pohleďte, že hledá proti mně záminku!“

Když Eliša, muž Boží, uslyšel, že izraelský král roztrhl své roucho, vzkázal králi: „Proč jsi roztrhl své roucho? Jen ať přijde ke mně. Poznám, že je v Izraeli prorok.“ Naamán tedy přijel se svými koni a s vozem a zastavil u vchodu do Elišova domu. Eliša mu po poslovi vzkázal: „Jdi, omyj se sedmkrát v Jordánu a tvé tělo bude opět zdravé. Budeš čist.“ Ale Naamán se rozlítil a odešel. Řekl: „Hle, říkal jsem si: ‚Zajisté ke mně vyjde, postaví se a bude vzývat jméno Hospodina, svého Boha, bude mávat rukou směrem k posvátnému místu, a tak mě zbaví malomocenství.‘ Cožpak nejsou damašské řeky Abána a Parpar lepší než všechny vody izraelské? Cožpak jsem se nemohl omýt v nich, abych byl čist?“ Obrátil se a rozhořčeně odcházel. Ale jeho služebníci přistoupili a domlouvali mu: „Otče, ten prorok ti řekl důležitou věc. Proč bys to neudělal? Přece ti řekl: ‚Omyj se, a budeš čist.‘“ On tedy sestoupil a ponořil se sedmkrát do Jordánu podle slova muže Božího. A jeho tělo bylo opět jako tělo malého chlapce. Byl čist.

Jak máme, pane profesore, číst takovéto biblické příběhy?

Ačkoli vyprávění z knih Královských můžeme celkem spolehlivě datovat (Naamánův příběh se odehrává někdy v půli 9. století před Kristem), měli bychom v nich hledat víc než záznam jakýchsi

starých dějů. Já nečtu tento příběh ani jako zápis historie, ani jako vyprávěnou legendu, nýbrž vidím v něm v první řadě něco jako divadelní hru. Jejím základem nejspíš je nějaká reálná událost, která nám je však v biblickém textu podána ve formě dramatu. Toto drama se odehrává na jasně vymezené scéně, vystupují v ní postavy se jmény symbolickými i postavy bezejmenné a děj je mistrovsky gradován k závěrečnému vyústění. Cílem tohoto dramatu je působit na nás, na diváky, a to tak, že budeme vtaženi do děje, abychom se s postavami mohli ztotožnit a jejich příběh prožít na vlastní kůži.

Hlavní postavou dramatu je cizinec a agresor Naamán, velitel vojska aramejského krále.

Jeho jméno je ale pro znalce hebrejštiny velmi průhledné – znamená „rozkošný“, či dokonce „rozkošník“. Nejspíš ale nemělo označovat člověka, který si liboval v rozkoších, nýbrž mělo připomenout něco, co souviselo s pohanským kultem plodnosti. Množné číslo tohoto jména *Neemanim* označovalo totiž takzvané Adonisovy zahrádky. Na začátku vegetačního období se někde na skále navršila vrstva hlíny tak, aby její obrys připomínal postavu boha Adonise. Hlína se osela nějakým rychle klíčícím zrnkem, zalila se a zanedlouho se objevila postava tohoto rozkoše dávajícího boha, který byl jakousi odrůdou Baala. Takovýmto způsobem se slavilo jeho vzkříšení. Samo jméno tedy Naamána odhaluje jako Baalova ctitele, či dokonce jako ztělesnění všeho, co baalisté dělali.

Naamán je velitelem vojska aramejského krále, což byl v této době v Syropalestině hegemón. Ve vyprávění jsou zmíněny loupežné výpravy, při kterých byli odvlékáni otroci z Izraele do Aramu. O poměru Damašku k Samaří svědčí i dopis, který aramejský král poslal králi izraelskému a který byl na první pohled poněkud nátlakový.

Velmi nátlakový. Od historiků víme, že Damašek byl tenkrát skutečně významnou mocností v syrskopalestinské oblasti, ovšem pro pisatele biblických příběhů byl nebezpečnější především v rovině náboženské. V názvu Aram (čili Sýrie) slyší hebrejské

ucho kořen *rúm*, což znamená zvedat nebo vyvyšovat. Je to tedy země vyvýšená. A teď je tu paradox: z této vyvýšené země, kde by měli vládnout lidé odevzdaní téměř rajským rozkoším, přichází někdo, kdo je sevřen a spoután malomocenstvím. Takový vyzna-vač Hadad Rimóna, ten měl přímo vyzařovat plodnost – a on je přitom zasvěcen smrti! Podívejte se, kam to toho rozkošníčka přivedlo!

Druhou postavou dramatu je otrokyně Naamánovy ženy, jakási neznámá dívka přivlečená z Izraele, která jediná je schopná podat pomocnou ruku nejmočnějšímu muži říše.

Skutečnost, že je bezejmenná a v celém příběhu není pojmenována, je pozoruhodná. Bezejmenní, jakoby neidentifikovatelní lidé, jsou častokrát zákrytné postavy symbolických rolí nebo kolektivů. Na toto děvče, jehož největším úkolem je podat svědectví, můžeme hledět tak, jako by v ní byli korporativně shromáždění všichni svědkové Hospodinovi. Její svědectví je bráno vážně, poněvadž jí z něj neplyne hmotný prospěch. V textu je navíc jemňounký náznak toho, že jí nejde ani o osobní prospěch, protože byla služebnou Naamánovy manželky, ne Naamánovou otrokyní nebo konkubínou. Situaci manželka své paní vidí v odstupu, ve kterém sama zůstává zdrženlivá a čistá. A čistá zůstává i duchovně, protože se nepodílí na modlářství, které se v Aramu pěstuje. Z pouhé čisté lásky řekne to nejdůležitější: „Je tu cesta života.“ Její slova se stala pro Naamána evangeliem vedoucím k záchraně. V hebrejštině je zde ještě jeden malý, ale zajímavý detail: tato služebná je popsána jako „děvečka malá“, což se řekne úplně stejně jako „hoch malý“, jehož tělu se po očištění podobalo Naamánovo tělo. Jako by tato nositelka poselství o spasení darovala svým svědectvím Naamánovi své mládí, jehož podstatou ovšem není krása, nýbrž perspektiva života.

Velmi smutnou postavou dramatu je izraelský král – opět nepojmenovaný. Syrský král se na něj obrací v domnění, že jako vůdce Izraele musí vědět to, co ví otrokyně manželky jeho vojevůdce. On ovšem neví nic.

Syřané samozřejmě v souřadnicích starověkého předního Orientu počítali s tím, že organizátorem sakrality je instituce zbožštělého krále, který má v rukou klíč od nebe, a může to být proto pouze on, kdo je schopen Naamána uzdravit. V takovém systému byli kněží jenom královými náhradníky a proroci pouhými problematickými věštcí, se kterými je lépe mít společného co nejméně.

Jenomže v Izraeli to bylo jinak. Král neví nic a teprve ve chvíli, kdy bezmocně roztrhne své roucho, objevuje se na scéně Boží prorok – Elíša.

Je zajímavé, že jméno proroka Elíši se ozve až teprve v tomto okamžiku, ne na začátku. Jako by byl čtenář rafinovanou režíí ponechán v nejistotě, zdali v Izraeli nějaký živý Bůh ještě působí či nikoli. A teď se dozví, že „*jest ještě prorok v Izraeli*“. Muž Boží, jak je zde Elíša označen, není titul člověka, nýbrž je to ztělesnění Boží přítomnosti. A protože v Izraeli působí Bůh, vystupují tam do popředí síly života. Oproti tomu aramské výšiny, které se chlubí, jak tam doslova požehnání přší, jsou sevřeny a obklíčeny smrtí.

Jak je ale možné, že Elíša nesídlí v hlavním městě nebo v nějaké důležité svatyni, nýbrž žije kdesi na venkově a ani král o něm nic neví?

Všimněte si toho, jak je tento král vylíčen: je nejmenovaný a jakoby zvláštním způsobem upozaděný. Stává se tak opět symbolem – tentokrát všech králů, kteří jsou takovými králi „na baterky“. A byla řada těch slabošských panovníků, kteří nedokázali unést odpovědnost, byli bezradní a manipulovaní. To nejsou králové, ale vyděšení králíci. Tento izraelský král je celý nešťastný z toho, že nevidí východisko ze situace, do které ho dostalo ultimatum někoho, kdo má politickou a mocenskou převahu. A přitom jaká je to nádhra, když se dostáváme do situace, ze které nevidíme východisko! Vždyť velmi často teprve díky tomu pozdvihneme oči vzhůru.

A k něčemu takovému došlo i zde: jakmile Elíša slyší, že izraelský král roztrhl své roucho, sám se mu připomene. Jako by se zde nebe samo hlásilo o slovo.

Nebe se stále hlásí o slovo – někdy kolem nás, někdy v nás, ale my to vnímáme až tehdy, když se ocitneme na hranici zoufalství. Roztržení roucha bylo gesto, kterým člověk dával najevo, že se ocitnul na hranici zoufalství. Jako by tím zvolal: „Bože, buď milostiv mně hříšnému.“

Celé drama kolem Naamána Syrského je prodchnuto smrtí – vždyť malomocenství nám i dnes v době vyspělého zdravotnictví nahání hrůzu.

Biblické hodnocení malomocenství souvisí s medicínou: protože se tato nemoc projevuje skvrnami, malomocenství je v biblické perspektivě šifrou pro poskvrnění. To nelze umýt či odstranit žádným vnějším způsobem. Roste zevnitř ven a jediné, co na malomocenství platí, je radikální vnitřní proměna. Řečeno ostře a biblicky: znovustvoření. Navzdory tomu, že Starý zákon nevykládá téměř nic o záhrobním životě, staří Izraelci věděli dobře, že Hospodin usmrcuje i oživuje, uvodí do pekla i vyvodí, je mocen znovustvořit a darovat život nového věku. A o to jde při překonání malomocenství. Ono samo tvoří hráz, kterou nelze překročit v lidské síle. (A teď není příliš důležité, jakou diagnózou ho popíšeme, protože ačkoli dnes obvyklou lepru můžeme nějakým způsobem léčit, jsou zde stále mnohé jiné nemoci, od rakoviny až po choroby imunitního systému, před kterými stojíme zatím bezradně a které i dnes tvoří nepřekročitelnou hráz.) Malomocenství je šifra pro naši určenost k smrti, naši neschopnost ve vlastní síle toto poslední obklíčení překročit – leč jsme-li přes ně přeneseni.

Uzdravující proces, kterým musí Naamán projít, je velmi neobvyklý a je zřejmé, že v něm jde o víc než o vykoupání v nějaké vodě. A přestože damašské řeky Abána a Parpar asi jsou lepší než Jordán, koupel v nich by mu nejspíš opravdu nepomohla, vidíte, pane profesore?

Samozřejmě a řeknu vám hned proč. Ty syrské řeky (ovšemže zasvěcené bohům) zavlažují Sýrii a přinášejí úrodu jakoby z hlubin, nikoliv shůry; obě pramení v poušti a v poušti také mizí. Ale ani Jordán by Naamánovi nepomohl, kdyby odmítl cestu, na

kteřou ho Elíša uvedl. A nutno přiznat, že Elíša zde postupuje s geniální surovostí, byť se právě ta nakonec ukázala být formou skutečného milosrdenství. Prorok syrského generála nejprve nesnesitelně poníží. Takový mocipán čeká, že před ním budou všichni stát v pozoru, ne-li ležet na břiše, ale Elíša ani nevyjde před dům a jen mu vzkáže po nějakým služebníkoví, aby se šel sedmkrát ponořit do Jordánu. To je nepředstavitelné ponížení! Jenomže právě to potřeboval Naamán ze všeho nejvíc: zlomit svou pýchu.

Pochopitelně, že v prvním okamžiku se Naamán vzbouří, ale naštěstí měl dobré služebníky, kteří dokázali svého pána uklidnit a obyčejným selským rozumem zvážit situaci: „Kdyby na tobě ten prorok chtěl kdovíjaké obtížné věci, ale vždyť on chce vlastně něco docela prostého.“

Ani po nás Pán Bůh nechce nic složitého, jen odložit pýchu a odevzdat se mu. To ostatní přijde samo. I v novozákonní perspektivě můžeme říci, že evangelium po člověku skutečně nevyžaduje žádné velké výkony, spíš naopak něco zcela prostinkého: přijmout cestu, na kterou jsme naváděni a hlavně přestat provádět exhibiční náboženské kotrmelce ve vlastní ješitnosti.

Připomíná mi to Jana Křtitele, který také lidi ponořuje do Jordánu a nechce po nich nic jiného, než aby zlomili svou pýchu.

„Dosti mějte na svých žoldích,“ říká vojákům Jan. Jenomže ono je to strašně jednoduché a strašně těžké zároveň: zkuste se zříci svého ješitného sebezalíbení, ze kterého jste dosud žil! To vůbec není snadné.

Naamánovo uzdravení je popsáno čtyřmi slovesy: sestoupil do Jordánu, ponořil se, jeho tělo bylo jako tělo malého chlapce a byl čist. Ta čtyřka nebude asi náhodná?

Čtyřka připomíná všechny strany země, takže děj popsany čtyřmi slovesy můžeme chápat jako platný všude na zemi. Ta slovesa jsou opravdu zajímavá:

1. Naamán sestoupil – nejprve z vozu a pak i z pevné země do vod Jordánu. Jenže tímto sestoupením sestoupil i z výšin své pýchy.

2. Ponořil se – to lze vykládat tak, že přijal smrt. A ponořil se dokonce sedmkrát, což znamená úplně a dokonale. Zde musíme připomenout i význam Jordánu, skrz který Boží lid Izrael vešel do země zaslíbené. A tak se i Naamán svým ponořením jakoby připojil k Izraeli, jemuž Hospodin zemi dal. Samozřejmě toto vše se dělo „podle slova muže Božího“, tedy podle Božího zákona a Božího pokynu, nikoli svévolně. Kdyby se jednalo o nějaké vykalkulované rity, bylo by to vše k ničemu.

3. Další dvě slovesa nás už uvádějí do reálií nového věku: „Jeho tělo bylo opět jako tělo malého chlapce.“ Obnovení těla je něco, co žádný ctitel Rozkošného Adonise nedokáže.

4. Byl čist – tato formulace pochopitelně daleko přesahuje všechny kategorie hygienické i zdravotní, zde Naamán opravdu dostává nový život. A tak můžeme dokonce i v jeho malomocenství vidět něco, co ho skrze pokání přivedlo k Hospodinu a k radosti z Hospodina. Paradoxně se pak člověk v takové situaci může radovat i z toho zlého, v čem uvázl, o co zakopl a v důsledku čeho si natloukl nos. To vše je možno vidět za slovy: „Byl čist.“

Ježíš v evangelijském vyprávění uvádí Naamána jako příklad víry. Proč byl ze všech malomocných, kteří byli v Izraeli, uzdraven pouze cizinec – Syřan Naamán?

Protože byl schopen učinit pokání, to je prostinké. Náruč Boží je otevřená všem lidem, nejen v Izraeli. Bůh má zalíbení ve všech lidech a všem lidem po křesťansku řečeno otevřel na kříži svou náruč. Tuto jeho milost je však třeba přijmout v pokání. Znamená to přestat kráčet s hrdými prapory své jedinečnosti a výlučnosti (kolik té národní exkluzivity měli přední představitelé Izraele doby Ježíšovy!), která člověka od pokání vzdaluje, a přijmout to, co nám Bůh zadarmo jako dar nabízí. To v Novém zákoně zdůrazňuje evangelium. Dobrá zpráva říká, že Boží smilování je tu pro všechny a že Boží náruč je stále otevřena. Cesta do života je pro nás skutečně připravena kdykoli, ovšem musíme být ochotni se ponížít, podívat se na sebe pravdivě a nechat se srazit z výšin své pýchy až do hlubin Jordánu.

Zákoníci a zrod radosti

Nehemjáš 8,1–12

Všechn lid se shromáždil jednomyslně na prostranství před Vodní branou a vyzvali znalce Zákona Ezdráše, aby přinesl knihu Mojžíšova zákona, který vydal Hospodin Izraeli. Kněz Ezdráš tedy přinesl Zákon před shromáždění mužů i žen, všech, kteří byli schopni rozumět, aby jej slyšeli, prvního dne měsíce sedmého. Četl z něho na prostranství před Vodní branou od svítání až do poledne mužům i ženám, těm, kteří byli schopni rozumět. Všechn lid pozorně naslouchal slovům z knihy Zákona. Znalec Zákona Ezdráš stál na dřevěném lešení, které k tomu účelu zhotovili; po pravici vedle něho stál Matitjáš, Šema, Anajáš, Úrijáš, Chilkijáš a Maasejáš, po levici pak Pedajáš, Míšael, Malkijáš, Chašum, Chašbadána, Zekarjáš a Mešulám.

I otevřel Ezdráš knihu před zraky všeho lidu, stál totiž výše než ostatní lid. Když ji otevřel, všechen lid povstal. Ezdráš dobrořečil Hospodinu, Bohu velikému, a všechen lid odpověděl s pozdviženýma rukama: „Amen, amen.“ Padli na kolena a klaněli se Hospodinu tváří až k zemi. Nato Jéšua, Baní, Šerebjáš, Jamín, Akúb, Šabetaj, Hódijáš, Maasejáš, Kelíta, Azarjáš, Józabad, Chanan a Pelajáš, levitě, vysvětlovali lidu Zákon, zatímco lid stál na svém místě. Četli z knihy Božího Zákona po oddílech a vykládali smysl, aby lid rozuměl tomu, co četli.

Nehemjáš, který byl místodržícím, a kněz Ezdráš, znalec Zákona, a levitě, kteří vysvětlovali lidu Zákon, řekli všem lidu: „Dnešní den je svatý Hospodinu, vašemu Bohu. Netruchlete a neplačte.“ Všechn lid totiž plakal, když slyšel slova Zákona. Dále jim řekl: „Jděte, jezte tučná jídla a pijte sladké nápoje a pošlete dárky těm, kdo nemají nic připraveno. Dnešní den je zajisté svatý našemu Pánu. Netrapte se! Radost z Hospodina bude vaší záštitou.“ Také levitě utěšovali všechen lid: „Utište se. Dnešní den je svatý, netrapte se!“ I rozešel se všechen lid, aby jedli a pili a posílali dárky; uspořádali velmi radostnou slavnost, protože porozuměli slovům, která jim byla zvěstována.

Dnešní text popisuje počátky úřadu vykladačů zákona, známých později z Nového zákona pod názvem „zákoníci“. Zkuste nám, pane profesore, srovnat působení těchto zákoníků například s vaším působením na teologické fakultě.

Ve Starém zákoně stojí vedle sebe (a někdy skoro i proti sobě) dvě postavy: postava kněze (případně zákoníka), který ustavuje

a udržuje tradici, a postava proroka, který tuto tradici koriguje a prohlubuje. Zapotřebí je jich obou: jak konzervativního kněze, tak dynamického a někdy i revolučního proroka vyzývajícího k reformě. V pozdějších letech, když se po návratu ze zajetí vytváří nový typ Izraele, se vládnoucí osobnosti zpočátku opírají spíše o zákoníky. Proto také hráli tak velikou roli v Ježíšově době. Proroci se takřka neobjevují, Jan Křtitel zde tvoří skutečnou výjimku. Myslím, že tomu tak je i v dnešním křesťanství. Většina učitelů, teologů a farářů nám připomíná, abychom nezapomněli na to (v dobrém slova smyslu) tradiční – abychom si četli Písmo a snažili se mu rozumět v souvislosti a v kontinuitě jeho výkladu. Pak jsou zde ale ještě lidé, kteří znovu jako svědkové zvou k Hospodinu a tím společnost podněcují. Ti podle mne reprezentují pro-rocký úřad. Já sám asi spíše patřím na tu stranu zákonickou. Když mně bylo sedmdesát let (už je to jedenáct let!), uspořádala Evangelická teologická fakulta v Praze malou slavnůstku, na které padl dotaz: „Zač se považuješ?“ A já jsem tam tenkrát našel jeden krásný verš z evangelia o zákoníku, který byl „*vyučení království Božímu*“. A říkal jsem: „Víte, prorok nejsem – do budoucna mnoho nevidím. Myslím, že mým vlastním úkolem je pracovat do hloubky na zákoně.“ Teď jde jen o to, abych nebyl zákoník, který jako zákon ukládá něco tvrdého druhým, ale abych byl – a to je zajímavý obrat – zákoník „*vyučení Božímu království*“.

Kde se vlastně zrodilo zákonictví, které navaluje břemena, úkoly a podmínky spásy? Proč začali zákoníci v poexilním Izraeli budovat kolem Hospodinova zákona ochranný val předpisů a zákazů, který měl předejít sebenepatrnějšímu porušení zákona? A kde se vzalo ono nechvalně známé záslužnické myšlení?

Zřejmě to souvisí s babylonským zajetím. Krystalizovalo to samozřejmě později, ale začátek je tam. Před babylonským zajetím bylo hlavním pramenem duchovního života trojí putování do chrámu, při kterém se člověk setkával s Bohem, v podobě obětin mu odevzdával nejen své hříchy, ale i sebe sama, a vyzbrojen požehnáním se zase vracel do života. To vše zánikem chrámu skončilo. Objevil se tak naléhavý problém: Jak a kde se s Bohem měli

nadále setkávat? Odpovědí byl velký zlom, k němuž došlo v řecké diaspoře. Tam se místo v chrámě při obětech začaly shromažďovat hloučky Židů k četbě Písma, k modlitbám a společným hodům, při kterých se navzájem dělili o to, co kdo přinesl.

Takže to byl vlastně zárodek budoucích synagog?

Ano, z toho vyrostly synagogy. A ze synagogálních bohoslužeb vyrostly později bohoslužby křesťanské. Pozoruhodné je, že důsledkem zapojení do takového malého obecnství, kde vás všichni znají, je nárůst etizace. Namísto zdůraznění Božího díla v oběti Beránkově se zde na člověka apeluje eticky. Na jednu stranu je to jistě krásné: když člověk ví, že Pánu Bohu patří, snaží se mu dělat radost. Na druhou stranu ale takový člověk snadno zapomene, že se také leccos navyvádl, za co potřebuje odpuštění, takže pak chodí k Pánu Bohu jen jakoby na výlet, aby si tam nechal poklepat na rameno a vyslechl, jak je dobrý. Z tohoto přístupu v něm roste pocit záslužnictví a majetnictví. Ten v konfrontaci s chrámovou obětí nevznikal, protože krev obětí stále připomínala, že odpuštění není zadarmo. Nový způsob bohoslužeb se proto stal jakýmsi zárodkem pro vznik záslužnictví a pro postoj, který známe z jednání a slov Ježíšových oponentů v Novém zákoně. Ti si přeci také mysleli, že už to mají u Pána Boha všecko v pořádku.

Problém tohoto postoje je především v pohledu na druhé, především na ty, kteří neplní požadavky Zákona, jsou hříšní či dokonce – jak říká v Janově evangeliu jeden dokonalý židovský vůdce: „... jsou prokletí!“

To jste přesně uhodil hřebík na hlavičku. Pán Ježíš říká, že nepotřebují zdraví lékaře (nakolik je to myšleno vážně a ironicky, přemýšlejme každý sám), ale nemocní. Svými slovy „Neboj se, odpouštěj se ti hříchy!“ doslova vytahuje nahoru každého, kdo už je poražen či leží ochromen na zemi. Především z nich, ale i ze samospravedlivých, kteří byli schopni odložit soustavnou snahu o svou spravedlnost a káli se i za svou domnělou dokonalost, vzniká pak podle Nového zákona nový lid očekávající Boží království, tj. křesťané. V této linii jako by Pán Ježíš Kristus navazoval na pro-

rocké působení Jonášovo, který jde do nejtvrděšího a nejkrutějšího města starověku Ninive – a způsobí zde svou zvěstí obrácení. Stejně tak pod Ježíšovou mocí pukají srdce a začíná nový život.

Pane profesore, vraťme se k 8. kapitole Nehemjášovy knihy: když Ezdráš četl s ostatními lévijci text zákona, padali pod dojmem z přečteného textu lidé na tvář. Jak je to možné?

To je asi něco, co nedokážeme po lidsku vysvětlit. Dokud člověk čte biblický text jako historii, která pojednává o někom druhém a navíc je už dávno uzavřená, moc ho to nepřemůže a nezasáhne. Ti navrátilci z Babylona prožili ale zřejmě tak zlé a těžké věci, že se jim náhle výhrady proroků i napomenutí zákoníků ukazovala jako součást jejich vlastního osudu. Co víc si vlastně může člověk přát, nežli se poznat v bibli jako v zrcadle? Pak se najednou zastydí a říká si: „Vždyť já jsem taky takový!“ Tisíciletá zkušenost ukazuje, že dokud člověk nerozpozná, že má u Pána Boha i u bližního dluhy, kupředu se nepohne. Nezapomeňme na řecké znění Modlitby Páně v Matoušově evangeliu; tam není: „Odpusť nám naše viny,“ nýbrž: „Odpusť nám naše dluhy (*ta ofeilémata hémón*)!“ Komu jsme v životě nebyli dlužni lásku, vstřícnost, trpělivost...? A jakmile si tohle uvědomíme, potřebujeme odpuštění. Evangelium není radostná zvěst o čemkoli, ale radostná zpráva o tom, že nám Pán Bůh odpustil naše hříchy. A pokud si své dluhy a hříchy uvědomujeme a prosíme o jejich odpuštění, začneme nacházet evangelium i ve Starém zákoně. Možná tam není tak zřetelně, ale je tam.

A určitě jsou tam popsány jeho důsledky.

To je přímo v našem dnešním textu. Když se tam říká: „Neplačte, nebojte se, jezte tučná jídla,“ znamená to sice: „Hodujte,“ ale pozor – také: „Noste druhým!“ To znamená: Sbratřete se a přestaňte myslet na sebe sama. Byli jste osvobozeni od úzkosti o sebe, tak se odvažte být zde i pro ty druhé. Možná naleznete, že právě v tom je pravá radost.

Na dnešním textu se mi líbí, že nekončí u pláče. Hospodinovým cílem zde není pokání, nýbrž i pokání je pouze součástí delší cesty. Naznačuje to slavná věta ze závěru perikopy: „*Radost Hospodina budiž síla vaše!*“ (Kralický překlad) V ekumenickém překladu zní: „*Radost z Hospodina bude vaší záštitou.*“ Ti lidé neměli skončit v nějaké depresi z vlastní špatnosti, ale měli se naopak nadechnout k novému životu.

Já bych to řekl ještě ostřeji. Někdy jsme nuceni jít chmurnými časy: kolem nás i v naší společnosti se děje leccos nehezkého. Stoupá agresivita, mocní okrádají bohaté a chudí, třeba v podobě kapsářů, okrádají chudé. Lidé jsou na sebe zlí. Už jen při pohledu na vlastní horizont může být někdy člověku do pláče. Pak ale náhle vidím, že zde stojí někdo, z koho svítí radost. Jak je to možné? Je to radost, kterou dostal, radost z jiné dimenze, radost Hospodina! A ta je jeho silou, poněvadž on ví, že na všechno, co jsme tady my pokazili, Hospodin stačí. Ví, že Hospodinovo slovo bude to poslední slovo nad vším, co my zde vyvádíme a kazíme. My si neumíme představit, kdy a jak to Hospodin zařídí. Věříme však, že to poslední slovo bude dobré. Ovocem této víry je radost, která z věřícího člověka prýští navzdory všemu kolem nás, ale i navzdory tomu, co je v nás samotných. Tato radost je tou nejvzácnější podobou svědectví. A vůbec není laciná – to vím, neboť sám často mívám chmurné chvílky. Proto nám všem přeji, aby nám Pán Bůh dal sílu Ducha svatého k radosti. A ať je tato radost přesvědčivá a povzbudivá pro všechny zarmoucené. Ať v nich je i touto radostí vytvářeno to, čemu říkám „naděje navzdory“.

Intimní vztah s Bohem

Žalm 16

Pamětní zápis; Davidův. Ochraňuj mě, Bože, utíkám se k tobě! Pravím Hospodinu: „Ty jsi, Panovníku, moje dobro, nad tebe není.“ Svatým, těm, kteří jsou v této zemi, pravím, těm vznešeným, jež jsem si oblíbil nade všechno: „Útrapy si rozmnožují, kdo běhají za jinými bohy. Ani trochu krve v úlitbu jim nedám, jejich jméno nepřejde mi přes rty.“ Hospodin je podíl můj určený, je můj kalich; můj los držíš pevně, Hospodine. Měřicí provazce mi padly v kraji blaha, moje dědictví je velkolepé! Dobrořečím Hospodinu, on mi radí, i v noci mě moje lež napomíná. Hospodina stále před očima si stavím, je mi po pravici, nic mnou neotřese. Proto se mé srdce raduje a moje sláva jásá, v bezpečí přebývá i mé tělo, neboť v moci podsvětí mě neponecháš, nedopustíš, aby se tvůj věrný octl v jámě. Stezku života mi dáváš poznat; vrcholem radosti je být s tebou, ve tvé pravici je neskonale blaho.

Šestnáctý žalm je komponován jako modlitba nebo jakási reflexe víry. Už na začátku žalmista vyznává Hospodinu, že v něm je všechno jeho dobro. Tón modlitby je velice věrý. Někdy přežívá u lidí představa, že uctívat Hospodina znamená účastnit se bohoslužeb, přinášet nějaké oběti nebo odříkávat naučené modlitby. Zde se však setkáváme s něčím jiným: slova žalmu ukazují na osobní, ba až intimní vztah žalmisty k Bohu. Bylo to obvyklé ve starém Izraeli, nebo je to specifikum právě tohoto žalmu?

Většina starozákonních textů počítá s tím, že od Hospodina přicházejí dobré věci, za které my děkujeme. Když pak ale člověk prožívá něco zlého, začne se ptát, zda i to zlé pochází od Hospodina. Ne vždy nalezne odpověď, ale v zápase víry se může dostat vnitřně natolik do hloubky, že rozpoznává svůj vztah k Bohu a Boží vztah k sobě jako nejzávažnější a nejcennější bohatství svého života. Tento vztah je důležitý a nosný právě navzdory mnohému trápení. Mnozí významní lidé ve starozákonní tradici směli prožít poznání, že v životě je možno postrádat leccos: úspěch, zdraví, ba i vstřícnost svých bližních. Co však postrádat nelze, je blízkost Boha samotného. A odtud roste to, co nazýváte intimitou. Já myslím, že takový

zážitek nebo taková zkušenost může být i dnes zcela aktuální. Činí ji často lidé, kteří prošli nebo procházejí nějakou velikou nemocí, životními nesnázemi či jiným strádáním. A mohu říci z vlastního života, že je to zkušenost vzácná a posilující.

I žalmista možná prožil něco těžkého, co by snad jiného člověka mohlo od uctívání Hospodina odvrátit. On však tuto možnost naprosto jednoznačně odmítá: „Ani trochu krve v úlitbu jim nedám. Jejich jméno nepřejde mi přes rty.“ Jako by si ani nepřipustil myšlenku, že by se mohl v nouzi obrátit na nějakého jiného boha.

Celý Starý zákon je zápis o velikém zápasu s modlářstvím. Ti lidé, kteří tenkrát žili kolem Hospodinových vyznavačů i společně s nimi, nebyli ateisté a pochybovači, ale uctívali jiné bohy. Žalmista ovšem ví něco, co si jeho okolí neuvědomuje, že totiž cizí bohové nepomáhají. Představte si sochy různých bohů: mají nohy, ale nechodí, mají ruce, ale nic nedělají, mají ústa, ale nemluví. Hlavně však nikomu nejsou schopni pomoci. Autor žalmu není nějaký zavilý fanatik, který chce mít za každou cenu nad ostatními navrch. Jen je prostě lituje, protože ví, že spoléhají na něco, co jim nepomůže. Proto se staví proti této marné a falešné víře. Všimněte si, nestaví se proti lidem, ale proti jejich víře. Jak? Především tak, že se nebude podílet na jejich bohoslužbě a uctívání cizích bohů, která tenkrát byla i v Izraeli celkem hojně rozšířená. Z bible i jiných pramenů víme, že v Izraeli bylo běžné uctívat Hospodina a vedle toho ještě také různé další pohanské bohy. To se mimo jiné provádělo tak, že se ulilo malé množství nápoje (nejčastěji vína) na zem a přitom se vzývalo jméno příslušného boha. Říkalo se tomu úlitba a ta samozřejmě byla neúčinnější, když se místo vína ulilo trochu krve. V krvi je totiž život a bohu, kterému se obětuje krev, se tím jakoby dodává životní síla. Tohle Hospodin samozřejmě nepotřebuje. Proto žalmista odmítá vyhledávat jakýkoli alternativní zdroj pomoci. A dodnes by se měl každý Hospodinův vyznavač distancovat od jakéhokoli uctívání model, byť mají už úplně jinou podobu než tehdy. Dnes je modlou třeba ziskuchtivost anebo víra, že se něco dá napravit násilím. Pryč od toho!

Žalmista zde ještě dotvrzuje, že jméno těch falešných bohů mu ani přes rty nepřejde. Proč tato úzkostlivost?

Dnes už to těžko chápeme, protože nevěříme, že se vyslovením jména nějakého boha tento bůh uctívá. Když jsem na teologické fakultě v rámci religionistiky vykládal studentům o pohanských bozích, často jsem jejich jméno vyslovoval. Bylo však jasné, že v ně nevěřím. V biblické době ovšem takovýto odstup nebo nadhled nebyl. Kdo o bozích mluvil, mluvil o nich jako jejich služebníků. Do jisté míry ale toto nebezpečí trvá dodnes – kolik lidí dnes mluví pouze o penězích a zisku! Mnozí lidé jsou tak prosáklí ziskuchtivostí, že je to vlastně jejich vyznání. Nepoužívají třeba toto slovo, ale na sto honů z nich čpí božstvo, které uctívají.

Proč už vyslovení jména bylo tak závažné?

Ti lidé tenkrát věřili, že bohy vzýváním jejich jména zpřítomňují, přivolávají anebo zase odvolávají. Proto i Mojžíš chce nejprve po Hospodinu, aby mu zjevil své jméno. Pak by mohl Izraelcům říci: „Ano, tohoto mocného Boha mám na špagátě. Když bude potřeba, tak ho přivolám, když budeme dělat něco, na co by se neměl dívat, tak ho zase zaženu.“ Jenomže tak to není. Jméno Boží skládající se z oněch čtyř souhlásek JHVH je vlastně sloveso. Znamená něco ve smyslu: „Ten jsoucí“ nebo „Ten, který se stává působivě přítomným“. Jeho jméno vzýváme vždy, když vstupujeme do jeho díla s námi a pro nás. Jestliže bychom ale chtěli opakováním jeho jména manipulovat, pak je zneužíváme k čarování, což je samozřejmě zakázané. Sumárně by se dalo říci, že celá biblická zvěst je protimagická. To znamená: člověče, pamatuj na to, že jsi člověk a Bůh že je na nebesích, tedy mimo náš dosah. Proto je před ním třeba zůstat pokorným a nikdy se nesnažit s ním manipulovat.

Obsahem šestnáctého žalmu je ale především vyznání žalmitova vztahu k Bohu. Jedna z metafor mi není úplně jasná: „*Mě-řící provazce mi padly v kraji blaha, moje dědictví je velkolepé.*“ Jak tomuto verši mám porozumět?

Výraz provazce označoval jakési pásmo, kterého se užívalo

k rozměřování země. Toto slovo proto vyvolává v posluchači žalmu vzpomínku na rozdělování zaslíbené země za Jozua. Tehdy byly její části přidělovány Hospodinem izraelským pokolením a jednotlivé podíly byly pak rozdělovány losem. Je to tedy motiv pro nás zdánlivě velmi vzdálený. A přeci každému z nás (a každému trochu jinak) Pán Bůh daroval jakoby přiděl část zaslíbené země. Těch sedmdesát, osmdesát kilogramů, což je hmotnost průměrného občana České republiky, je vlastně příděl země, na kterém bychom měli pracovat, vzdělávat ho a kultivovat. Přitom tu myslím nejde jenom o vzdělávání naukové, ale především duchovní. Jeho cílem je růst Božího království. Když z nás totiž ta země zaslíbená bude svítit, je naděje, že se do podobného vzdělávání své země pustí i další lidé, a tím se Boží království začne opravdu přibližovat.

Jak rozumět žalmistově formulaci: „...*i v noci mě moje ledví napomíná*“?

V určitých souvislostech jsou ledviny nejzávažnějším orgánem člověka, protože podle mínění starověkého člověka v ledvinách jsou v podobě semene uloženy budoucí generace. Když člověk myslí na budoucnost, na to, v čem budou žít jeho děti a vnoučata, začne najednou hodnotit svou přítomnost nikoliv v krátkém, ale v dlouhém dechu. A tak se často ve čtenáři Božího slova, jehož svědomí je probuzené, v noci při odpočinku ozývá jakoby ozvěna toho, co o Pánu Bohu nebo od Pána Boha slyšel. Jeho svědomí se tak proměňuje v Boží hlas a on může s Bohem rozmlouvat. Tak ho poučuje jeho nitro, které je v Boží službě. Je to překrásná věc, když se nám modlitba promění v rozhovor. A na toto se tu myslí.

Závěr žalmu ústí do velkolepé oslavy života, který nemůže být přemožen ani smrtí a mocí podsvětí. To je ale už motiv novozákonní, který vyvolává představu vzkříšení.

Jistě. Nový zákon několikrát cituje právě tento žalm a těmito citacemi dokládá, že už ve Starém zákoně jsou místa, která předpovídají Kristovo vzkříšení. Já myslím, že současný vykladač nemůže dobře tvrdit, že žalmista měl Kristovo vzkříšení před očima

takovým způsobem, jako je máme my, když čteme evangelia. Přesto slovy žalmu vyjádřil své hluboké přesvědčení o tom, že Hospodin je svrchovaným vládcem i nad smrtí. Vždyť už Samuelova matka Chana ve svém chvalozpěvu vyznává: „*Hospodin usmrcuje i oživuje, do podsvětí přivádí a vyvádí též odtud.*“ A o to tu jde. Starý zákon nepřináší žádné spekulace o posmrtném životě, nedozvíme se v něm, jak to vypadá v podsvětí, ani zde není rozvedena představa o nesmrtelné duši nebo o vzkříšení. Obsahuje však náznaky a obrazy (třeba 37. kapitola Ezechiele, která líčí údolí suchých kostí, které byly oživeny). Jedno je pak starozákonním svědkům zcela zřetelné: skutečnost, že ti, kdo stojí ve smlouvě s Hospodinem, jsou pod Boží ochranou tak mocnou, že ji nemůže zlikvidovat ani smrt. Čili Pán Bůh nám zůstává blízko v životě, ve smrti i za smrtí. A jestliže víme, že je dobrý, nemusíme se příliš starat o to, jak to tam vypadá, protože víme to hlavní: i tam jsme v jeho rukou. A to je osvobodivé a radostné, protože strach před smrtí, a nejen před koncem života, ale hlavně před marností a nicotou, která se nevěřícím lidem ve smrti zpřítomňuje, je hrozná věc a mnoho lidí tímto strachem velice trpí. Mnohdy si ani neuvědomují, co jejich úzkost vyvolává. Blížící se smrt totiž často člověku připomíná, co během života zametl pod koberec a na co se snažil zapomenout. Strach je pak pouhým ovocem sobectví a lpěním na svém já. Kdo dokáže v životě včas uklidit a všechny viny Kristu včas odevzdat, je tohoto strachu ušetřen.

Na rozdíl i od mnoha křesťanů, kteří si stále svým údělem po smrti nejsou příliš jisti, žalmista zde vyznává nezvratnou jistotu Hospodinovy věrnosti tváří v tvář smrti. Odkud se u něj tato jistota bere?

Asi ze zkušenosti darované Hospodinem, díky níž poznal, že Bůh je nám skutečně blízko. My jsme krátkozrací a máme dojem, že je daleko, ale on je blíže, než jsme schopni rozpoznat. To je evangelium, radostné poselství, jehož podstatou je vyznání, že Bůh je s námi (Immanuel), a to tak, že my to nemůžeme ani zrušit, ani zlomit. Můžeme z toho mít ale buď radost, pokud nelpíme na sobě a odevzdáváme mu svoje hříchy a pochybnosti, anebo z toho

nemáme nic, pokud na sobě lpíme natolik, že Boha neuznáváme. Pak však jen rozmnožujeme své bolesti a trápení. Je také mnoho lidí, kteří jej uznávají, ale jen do té míry, že si jej přejí jakoby zapřáhnout do svého vozíčku, aby jim pomáhal a sloužil. Ani taková cesta však k pokoji a radosti při konfrontaci s blížící se smrtí nevede.

Ranní slovo 3. 4. 2005, Český rozhlas 3 – Vltava

Ediční poznámka

Tato kniha je sestavena z přepisu rozhlasových pořadů Ranní slovo (Český rozhlas 3 – Vltava), Na křesťanské vlně Plzně (Trans World Radio, Český rozhlas Plzeň) a Ke kořenům (Rádio 7). Pořady jsou ve zvukové podobě dostupné na internetové adrese www.nabozenstvi.com. Tento svazek navazuje na knihu Znamení odkazující k nebi, která vyšla v nakladatelství Vyšehrad v roce 2007. Obsahuje přepisy rozhovorů nezařazené do zmíněné knihy a také ty, které vznikly v posledním půldruhém roce života prof. Hellera. Poslední Ranní slovo bylo odvysíláno 13. 1. 2008, tedy dva dny před jeho smrtí. Proto je do knihy Na čem mi záleží zařazen i rozhovor o Naamánovi syrském, který se v rozšířenější verzi objevil už v knize první. Snad bude pro někoho zajímavé srovnání dvou verzí téhož tématu.

Název Na čem mi záleží dal knize text, který vypracoval prof. Jan Heller pro sbor ČCE v Praze Dejvicích. Zpracovali jsme jej i pro rozhlas, ale nemá charakter rozhovoru.

Dalším textem, který se vymyká charakteru ostatních rozhovorů, je přepis veřejné besedy se studenty nazvaný Jak číst bibli? Tento rozhovor nebyl v rozhlase vysílán.

Do knihy zařazujeme ještě jeden nerozhlasový rozhovor nazvaný Kralický a ekumenický překlad bible, který s prof. Janem Hellerem pořídil jeho student Pavel Šíma v roce 1998. Původní nahrávka byla přepsána, prof. Hellerem opravena a připravena k publikování v jednom církevním časopise. K tomu však nakonec nedošlo, proto jej uveřejňujeme my.

Tento text je také jediný z celé knihy, který byl prof. Janem Hellerem autorizován. Když jsme připravovali knihu Znamení odkazující k nebi, prof. Heller vždy všechny přepsané a upravené

rozhovory přečetl a autorizoval. Nečinil v nich však takřka žádné opravy, ačkoli byly pro knižní vydání důkladně přepracovány. Při přípravě textů pro knihu Na čem mi záleží jsem postupoval stejně, proto věřím, že by prof. Heller byl i tentokrát s mými stylistickými úpravami spokojen. Po věcné a odborné stránce texty přehlédl a jejich revizi provedl žák a pokračovatel prof. Jana Hellera Jiří Beneš, ThD. Jemu patří velký dík za tuto mravenčí práci.

Vysílací časy pořadů

Rozhlasové rozhovory byly vysílány v pořadech a termínech, které jsou uvedeny na konci jednotlivých textů. Ve zvukové podobě je možno je stáhnout z webových stránek Českého rozhlasu, na adrese www.nabozenstvi.com, či přímo v Audiovýkladu Bible na adrese www.rozhlas.cz/nabozenstvi/bible. Po odvysílání v TWR se pořady dají pět týdnů stáhnout i ze stránek www.twr.cz.

Aktuální časy vysílání pořadů s biblickými výklady, jejichž přepis v edici Rozhovory nad biblí přinášíme, jsou následující:

Český rozhlas 3 – Vltava, pořad Ranní slovo

vysílá se každou neděli 7:35 – 8:00;

Český rozhlas Plzeň, pořad Na křesťanské vlně

vysílá se každou neděli 7:03 – 8:00;

Trans World Radio – satelitní a internetové Rádio 7

(www.radio7.cz), pořad Ke kořenům

vysílá se každé úterý 22:00 – 22:50,

reprizuje se každou neděli 11:00 – 11:50.

V edici Rozhovory nad biblí vyšly již přepisy rozhlasových rozhovorů s Janem Hellerem (Znamení odkazující k nebi, 2007, 2. vydání 2009) a Janem Sokolem (Zůstat na zemi, 2008). Do budoucna připravujeme k publikování přepis i dalších rozhlasových rozhovorů, např. s Jiřím Benešem, Pavlem Hoškem, Petrem Pokorným a dalšími našimi předními biblisty, religionisty, kazateli, teology a faráři.

Petr Vařura

EDICE
ROZHOVORY
NAD BIBLÍ

Svazek 3

Jan Heller

Na čem mi záleží

*Rozhlasové rozhovory
o biblických textech vedl
s autorem Petr Vadura*

K vydání připravil Petr Vadura
Přebal, grafickou úpravu a sazbu
písmem Tyfa Text CE navrhl
Vladimír Verner. Vydalo
nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2009 jako svou 878.
publikaci. Odpovědný redaktor
Jaroslav Vrbenský. Vydání první
AA 15,99. Stran 320
Vytiskla tiskárna Finidr, spol. s r. o.
Doporučená cena 278 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7021-962-1